

Transihmisyys Balkanilla

Valokuvista ja tarinoista koostuva *Trans Balkan* -monografia kertoo sadan transsukupuolisen ihmisen kertomuksen. Teoksen pohjana on valokuvanäyttely, jonka alkuperäinen tarkoitus oli esittää noin 30 sukupuolivähemmistöön kuuluvan ihmisen kuvia ja elämäntarinoita. Valokuvien määrä kasvoi nopeasti, ja valokuvanäyttely kiersi 20 kaupungissa eri puolilla Balkania ja Eurooppaa. Näyttelymenestyksen jälkeen syntyi kirja. Tämä vuonna 2021 julkaistu teos on vuonna 1979 Wienissä jugoslavalaisille vanhemmille syntyneen Aleksandar Crnogoracin käsialaa. Perhe muutti myöhemmin Sveitsiin ja Aleksandar opiskeli yhteiskuntatieteitä ja kansainvälisiä suhteita Lontoossa ja Kaliforniassa. Palattuaan Eurooppaan hän ryhtyi opiskelemaan valokuvajournalismia Pariisissa. Valokuvauksesta tulikin hänen ammattinsa: hän työskenteli dokumentti-, muoti- ja mainosvalokuvaajana Italiassa ja Ranskassa. Vuonna 2017 hän muutti Belgradiin, jossa toimii dokumenttivalokuvaajana. Häntä kiinnostaa kaikki inhimillinen elämä, mutta erityisesti vähemmistöjen tarinat. Siksi hän halusikin kertoa transseksuaalisista ihmisistä ja heidän epäinhimillisestä kohtelustaan. *Trans Balkan* -hankkeelle hän omisti kaksi vuotta. Valokuvaajan käsityksen mukaan transihmisyydestä kertovan tiedostavan valokuvan on mahdollista saavuttaa yleisöä laajastikin.

Tässä projektissa valokuvaajan ajatuksena oli asettaa ihmiset ikään kuin peilin eteen näkemään itsensä ja näyttäytymään muille. Crnogoracin mielestä valokuvat tuskin muuttavat olennaisesti valokuvissa olevien ihmisten elämää, mutta hän toivoo kuvien vaikuttavan katsojiin niin, että he pohtisivat omia käsityksiään transseksuaalisista ihmisistä ja näiden usein haastavasta elämästä. Kuvattavien valmiuden ja halukkuuden ansiosta valokuvaaja onnistui tekemään niistä syvästi inhimillisiä. Yleisö otti valokuvat kiinnostuksella vastaan kaikkialla missä ne olivat näytillä – entisen Jugoslavian alueella, Bulgariassa, Romaniassa, Albaniassa, Kreikassa, Turkissa ja Norjassa.

Valokuvaajan tarkoituksena oli kertoa transsukupuolisten ihmisten yhteisöstä sen kaikessa moninaisuudessa. Crnogorac ei halunnut kertoa transihmisten tarinoita epätoivon ja kurjuuden kautta. Hän halusi myös oikeista yleisiä vääriä käsityksiä transihmisistä, kuten

sitä, että moni sukupuoltaan korjannut ihminen työskentelee seksityöläisenä. Nämä ihmiset elävät haastavaa, mutta usein varsin tavallista elämää muiden ”tavallisten ihmisten” keskuudessa. Valokuvissa oli tärkeää tuoda esiin juuri yhteisön kirjo. Varsinkin vanhempien transihmisten elämä on vaikeaa, koska he ovat kantaneet ristiään niin kauan. Esimerkiksi eräs yli 80-vuotias nainen kävi sukupuolenkorjausleikkauksessa jo 1990-luvulla. Palattuaan kotiin pieneen bosnialaiseen kylään, kukaan ei puhunut hänelle kolmeen vuoteen. Nuoremillakin voi olla vastaavia ongelmia, mutta nykyään pääsy lääketieteelliseen hoitoon tai vaikkapa nimenvaihto on helpottunut useimmissa maissa. Silti transseksuaalisten ihmisten asema on maasta, mantereesta ja paikasta riippumatta vaikeaa, jopa vaarallista, eikä näiden ihmisten asemaa ole useinkaan määriteltä laissa. Usein haastavinta on arki, jossa läheiset ihmiset ja paikallinen yhteisö syrjivät ja hylkivät transihmisiä. Crnogorac mainitsee erään mieleenpainuvan tapahtuman Kosovon Prištinassa: hän istui kahvilassa kuvattavana olleen naisen kanssa. Yhtäkkiä ryhmä miehiä lähestyi heitä huutaen ja sylki naisen päälle. Nainen on ainoa romani transnainen Kosovossa, ja hän joutuu jatkuvasti kohtaamaan ympäristönsä julmaa kohtelua.

Trans Balkan -teoksen valokuvat ja tarinat kertovat ennen kaikkea ihmisistä, jotka ovat jonkun lapsia ja kumppaneita. He opiskelevat tai käyvät töissä. Nuorin kuvattu henkilö oli kuvaushetkellä 18-vuotias ja vanhin 86-vuotias. Heidän kaikkien elämään vaikuttaa nykyään erityisesti internet, sillä tietoa on saatavilla enemmän kuin koskaan ja tieto kulkee vilkkaasti erilaisten keskustelupalustojen kautta. Ero on valtava verrattuna siihen aikaan, kun vanhimmat kuvauksiin osallistuvat aikoinaan luulivat, että heillä oli ”ongelma”, eivätkä he tienneet mitä ”ongelmalleen” voi tehdä tai miten sitä edes nimittää. Siten teos muistuttaa siitä, että vaikka transihmisiin ei enää niin usein kohdistu väkivallan uhkaa, on heidän elämänsä kaukana helposta. Se, miten eri yhteisöt suhtautuvat transihmisiin, näkyy enemmänkin kaupunkien ja maaseudun välisissä eroissa kuin maiden ja mantereiden välillä.

Sata ihmistä, jotka kuvattiin hankkeen puitteissa, ovat kotoisin Balkanin 12 eri maasta – usein Balkanin köyhistä periferioista. Monimerkityksellinen Balkan-käsite ei viittaa ainoastaan maantieteelliseen alueeseen, vaan alueen historialliseen ja kulttuurilliseen perintöön. Balkanin maille yhteistä on konservatiivinen ja poissulkeva suhtautuminen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, mikä luo hyvin stereotyyppisiä ja patriarkaalisia asenteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Balkanillakin on vaikea olla erilainen kuin oletettu enemmistö, sillä heteronormatiivisuus ja sukupuolten moninaisuuden hyväksymisen puute sekä homofobisuus ja transfobisuus ovat usein vallitsevia asenteita. Transsukupuoliset ihmiset nähdään epämuodostuneina ja erikoisina, jopa sairaina. Heitä ei haluta nähdä naisina tai miehinä, sellaisina kuin he itse itsensä kokevat. Yhteiskunnan progressiivisuus nähdään juuri siinä, miten vähemmistöt otetaan vastaan ja ymmärretään. Balkanilla on tätä nykyä jo helpompi vaihtaa nimi ja saada psykologista apua. Suomessa translaki on epäkohtiensa vuoksi parhailaan muutoksenalaisena. Voi siis ajatella, että *Trans Balkan* -monografian kertomukset kuvaavat, miten paljon rohkeutta, kestävyyttä ja päättävyyttä ihminen tarvitsee, kun sukupuoli-identiteetti osoittautuu erilaiseksi kuin mitä se on syntyessä. Crnogoracin kuvaamalla ihmisillä on voimaa, joka ylittää maantieteen ja iän asettamat rajat.

Valokuvaaja ja monografian tekijä, Aleksandar Crnogorac, toivoo saavansa aikaan yhteyden katsojan ja katsotun välille – sitä kautta tuntematon, vieras ja erilainen lähestyvät toisiaan ja mahdollisesti raivaavat tietä ymmärtämiselle ja hyväksymiselle. Transsukupuoliset ihmiset haluavat tulla muiden lailla hyväksytyiksi.

12 tarinaa

LUANA syntyi v. 1999 Keski-Albanian rannikon Durrëssissa, lähellä pääkaupunkia Tiranaa. Hän kävi koulua synnyinkaupungissaan ja ryhtyi suolapähkinöiden myyjäksi rannalla. 15-vuotiaana perhe lähetti hänet pois kotoa, sillä hän sai paljon uhkauksia erilaisuutensa takia. Hän ei alaikäisenä saanut muuttaa LGBTG+-suojakeskukseen, joten hänet sijoitettiin pakolaiskeskukseen. Tämä kokemus on ollut Luanalle kauhistuttava. Luana rakastaa perhettään, mutta joutuu surullisena toteamaan, että he edelleenkin elävät pelossa ympäristön mielipiteiden takia. Saavuttuaan 19-vuotiaana Tiranaan Luana unelmoi tv-juontajan työstä, mutta olisi tätä nykyä tyytyväinen mihin tahansa tavalliseen työhön. Nimensä Luana sai omalta transkummitädiltään Lolalta. Luana on pienestä pitäen nähnyt peilikuvassaan naisen. ”Hyväksyn itseni, muiden mielipiteet eivät ole minulle tärkeitä. Päätin keskittyä hyväntahtoisiihin ihmisiin ja olemaan paras mahdollinen minä.”

JOVAN DŽOLI ULUĆEVIĆ syntyi 1991 Montenegron pääkaupungissa Podgoricassa. Hän on biologi, jonka erikoisalana ovat makean veden kalat. Vuodesta 2013 Jovan on toiminut transihmisten oikeusaktivistina ja on ollut perustamassa seuraavia järjestöjä: Queer Montenegro, Trans Mreža Balkan ja Spektra. ”Meidän kasvomme ja kehomme kertovat elämäntarinoitamme jokaisen katseen, liikkeen, arven tai tatuoinnin kautta. Alastoman tai paljaan kehon näyttäminen on minulle aina ollut haasteellista ja joka kerta kun olen alasti, yksi kerros vahvaa epämuavuutta kuoriutuu pois. Se tuottaa myös vapauden ja ylpeyden tunteen. Kehomme on aina ollut ja tulee olemaan omamme, meillä on oikeus omistaa se ja määrittää se omalla tavallamme. Sillä tavoin kierrämme, ylitämme

ja väistämme sukupuolिनormeja yhteiskunnassamme. Olen ylpeä omasta transkokemuksestani, sillä se on yksi arvokkaimmista asioista elämässäni.”

BRANKICA ARSENOVIĆ syntyi v. 1937 Dvorovin kylässä, lähellä Bijeljinan kaupunkia Bosnia ja Hertsegovinassa. Hän oli ollut viisi kertaa naimisissa ennen kuin aloitti sukupuolienkorjausprosessin. Hänellä on yksi tytär ja yksi lapsenlapsi. Brankica eli synnyinkylässään pian tämän kuvan ottamisen jälkeen tapah-tuneeseen kuolemaansa asti. ”Korjasin sukupuoltani kauan sitten vuonna 1995. Myin yli puolet omaisuudestani voidakseni maksaa 10 000 Saksan markkaa leikkauksesta. Leikkaukseen menin kuin häihin – iloisena ja pelottomana. Leikkauksen jälkeen kukaan kylässäni ei puhunut minulle kolmeen vuoteen. En välitä mitä mieltä ihmiset ovat, tekisin kaiken uudestaan. Jos jotain voisin muuttaa menneisyydestäni, niin menisin aikaisemmin leikkaukseen. Se on ainoa asia, jonka tekisin toisin.”

HELENA VUKOVIĆ syntyi v. 1973 Serbiassa, Bačka Palankassa. Suoritettuaan sotakorkeakoulun vuonna 1996 Belgradissa hän jatkoi armeijan leivissä vuoteen 2014, jolloin hänet lähetettiin eläkkeelle ”viran vaatimuksiin” vedoten. Arvoltaan hän on majuri. Nykyään Helena asuu Novi Sadissa ja toimii koordinaattorina LGBTQ+-yhteisön asioita ajavassa EGAL-järjestössä. Hän elää onnellisessa parisuhteessa. Helena sanoo, että aktivismi ei ole vain hänen työnsä vaan hänen elämänsä. ”Jos ei ole pystynyt kirjoittamaan oman elämänsä käsikirjoitusta, niin on syytä olla edes sen ohjaaja tai pääosan esittäjä, ei ikinä sivuroolin.”

ESPI TOMIČIĆ syntyi v. 1995 Zagrebissa, Kroatiaassa. Hän aloitti dramaturgian opinnot Zagrebin Teatterikorkeakoulussa 2015. Espi opiskeli myös naistutkimusta ja kirjoittaa nykyisin näytelmiä, lyhyttä proosaa ja runoutta. Hänet palkittiin vuonna 2020 Marin Držićista kertovasta draamateoksesta. Espi toimii osana feminististä FAKTIV-yhteisöä ja puolustaa LGBTQ+ -oikeuksia sekä naisten oikeuksia. Hän haluaa olla ystävien kanssa, juoda olutta, lukea runoja ja kuunnella thrash-musiikkia puistossa. ”Oikeudenmukaisuus ja vapaus ovat kaksi asiaa, joihin olen uskonut lapsuudesta asti. En opiskellut niitä, mutta ne olivat itsestäänselvyyksiä ja ajattelin, että niiden kuuluisi olla osa jokaisen elämää. Taistelen väkevästi oikeuden puolesta ja niin tulen tekemään elämäni loppuun asti.

Vapaus tarkoittaa valintoja, oman nimen kovaan ääneen huutamista, ystäviä ja ystävättäriä, tanssimista, ylpeästi osallistumista virallisissa ja yksityisissä yhteyksissä. Elän ja haluan elää vapaasti ja toivon samaa kaikille.”

DAMON LEPIRDA syntyi v. 1999 Romanian Constanțassa Mustanmeren rannalla. Lukion jälkeen hän muutti Bukarestiin, jossa hän opiskeli tietotekniikkaa ja taloustiedettä englanninkielisessä yliopistossa. Ahkerana ja kunnianhimoisena nuorena miehenä Damon toimii aktivistina ja hänellä on neljä työpaikkaa: hän on graafinen suunnittelija, LGBTQ+-järjestön harjoittelija, koodauksen opettaja ja Bukarestin transiyhteisön oloja ajava aktivisti ACCEPT-järjestössä. Hän soittaa mielellään kitaraa, piirtää ja käy kuntosalilla. Tällä hetkellä Damon elää parisuhteessa. Tulevaisuudessa hän haluaa muuttaa ulkomaille. Hänellä on kissa nimeltä Aiden. ”Elämässä tärkeintä ei ole yhteiskunta ja sen normit, vaan ihminen. Elä elämää, joka sinulle sopii, sitä, joka on sinulle oikea.”

ALEX BLAZEKA syntyi v. 2004 pienellä slovenialaisella paikkakunnalla Murska Sobotassa lähellä Itävallan ja Unkarin rajoja. Alasteelta lähtien hän on asunut Kroatian Vukovinassa, suurimpien tukijoittensa eli äitinsä, isänsä ja siskonsa kanssa. Tällä hetkellä hän opiskelee taidelukiossa Zagrebissa. Hän piirtää, kirjoittaa ja pelaa varsinkin Nintendo-pelejä. Tulevaisuudessa hän toivoo tekevänsä töitä animaation tai muotoilun parissa. Hän pitää eläimistä ja toimii vapaaehtoisena erilaisissa eläinten vastaanottokeskuksissa. ”Olen tosi onnekas, kun minulla on ollut perheeni ja ystäväni tuki. Kaikki ihmiset eivät ole kivoja, joten on tärkeää ympäröidä itsensä mukavilla ihmisillä aina kun mahdollista.”

EVERETT JAY BUCHANAN syntyi Sofiassa Bulgariassa v. 1999. Kansainvälisen lukion jälkeen hän pääsi opiskelemaan luovaa kirjoittamista Brittiläisen Kolumbian yliopistoon Kanadan Kelownassa, mutta yhden siellä vietetyn vuoden jälkeen hän muutti takaisin Bulgariaan. Everett pitää kirjoittamisesta, TV:stä ja elokuvista ja toivoo, että saisi tulevaisuudessa tehdä töitä näillä aloilla. Hän haluaa myös auttaa muita nuoria transihmisiä, koska hänen oma muutosprosessinsa on ollut erittäin tuskallinen ja vaikea. Vuonna 2019 hän muutti Isoon-Britanniaan jatkamaan opiskeluaan. Everett harrastaa myös drag-kulttuuria ja on esiintynyt usein drag queeninä. ”Transihmisten olemassaolon ei pitäisi olla poliittinen kysymys: näidenkin ihmisten kuuluisi voida elää ilman polkoja.”

ANASTASIOS ZARIFIS syntyi v. 1982 Kreikan Thessalonikissa, jossa hän kävi peruskoulun ja lukion. Hän korostaa mielellään, että tulee kaupungin vähäosaisemmalta alueelta. Opiskelun jälkeen hän toimi radiojuontajana, valokuvaajana ja vahtimestarina. Hän soittaa kitaraa ja hänen lempimusiikkiaan on kreikkalainen perinemuusiikki. Hän on aina ollut kiinnostunut politiikasta, varsinkin ruohonjuuritasolla. Hän on ollut ensimmäinen paikallisvaalien transmiesehdokka. Tällä hetkellä hän toimii kreikkalaisen Trans-Gender-järjestön varapuheenjohtajana. ”Sukupuoli-identiteetin tunnistaminen on tärkeä askel maassamme. Transhenkilöt pystyvät nykyään vaihtamaan sukupuolta ja rekisteröimään nimensä ilman kirurgisia, lääketieteellisiä toimenpiteitä tai psykiatrista terapiaa. On erittäin tärkeää, että ympäristö tunnistaa ihmisen hänen itsensä kokeman sukupuolen mukaisesti. Tämä on tärkeää, koska kysymys on ylpeydestä ja henkilön kunnioittamisesta.”

QERKICA syntyi v. 1976 Kosovossa. Lapsuutensa hän vietti Kosovo Poljessa. 14-vuotiaasta asti hän on asunut yksin, koska hänen perheensä hylkäsi hänet. Jo 20 vuotta hän on elänyt parhaan ystävänsä, Mustafan kanssa. Mustafa on homoseksuaali mies, joka on sokeutunut ja josta Querkica on pitänyt huolta. Querkica on parisuhteessa erään nuoren prištinalaisen miehen kanssa. ”Elämäni suurin toive on oma katto pään päällä. Minun ei tarvitsisi edes syödä enää mitään kunhan minulla olisi oma koti ja turvallinen elämä, se on minun unelmani.”

ANXHELA HOXHA syntyi Shkodran kaupungissa Albaniassa v. 1984. Hänen äitinsä jätti hänet kun hän oli vain 9-vuotias. Ensin hänet vietiin lastenkotiin, mutta Albanian 1990-luvun vaikean poliittisen ja taloudellisen tilanteen vuoksi hän on elänyt enimmäkseen yksin 12-vuotiaasta asti. Hän kasvoi Shkodran ja Tiranan kaduilla. Hän on aina ollut tietoinen omasta erilaisuudestaan sekä oman perheen ja yhteisön aggressiivisista mielipiteistä. Lapsena hän sairasteli paljon ja on joutunut usein sairaalaan ja siellä henkilökunnan kaltoinkohtelemaksi. Teininä hän joutui kodittomaksi ja seksityöntekijäksi, häntä raiskattiin jatkuvasti, niin usein ettei hän enää pysynyt laskuissa. Hän pakeni todellisuutta huumeiden avulla,

mikä teki hänen vaikeasta elämästään vielä vaikeampaa. Transihmisenä, romaninaisena, kodittomana seksityöläisenä, huumeiden käyttäjänä on vaikea elää maailmassa, jossa fyysinen väkivalta, kiusaaminen, alentaminen ja vangitseminen ovat arkea. Anxhela on monta kertaa yrittänyt itsemurhaa. Hän on asunut kaduilla, hylätyissä autoissa, kellareissa, puistoissa ja seksipalveluista maksavien asiakkaiden luona. Hänen mielestään hyvin pieni osa ihmisistä näkee hänet ihmisenä, mutta silti hän jaksaa uskoa ihmisten hyvyyteen. ”En muista äitiäni enkä miltä hän näytti. Kaikki, jotka kuulevat tarinani sanovat, että minun pitäisi vihata äitiäni, koska hän jätti minut. En minä häntä kuitenkaan vihaa, enkä ole ikinä vihannut. Miten voisit? Hän on äitini. Kuulin, että hän on onnellisesti naimisissa ja asuu Itävallassa.”

MELIKE ARZU ŞAKIROĞLU syntyi turkkilaisperheeseen v. 1976 Saksan Erlangenissa, jossa hän eli vanhempiensa kanssa. Kun perhe muutti takaisin Turkkiin, hän kävi lukion Istanbulissa, jossa yhä asuu. Hän jätti perheensä varhain, koska hänen sukupuoli-identiteettinsä oli heille ongelma. Melike on hyvin ylpeä siitä, että hän onnistui suoriutumaan omasta muutosprosessistaan yksin, ilman kenenkään apua 1990-luvun alkupuolella. Pian sen jälkeen hän meni naimisiin, mutta onni kesti vain neljä vuotta. Eron jälkeen hän ryhtyi seksityöntekijäksi. Hän on tehnyt samaa työtä jo 15 vuotta samassa Turkin valtion perustamassa ja omistamassa bordellissa. Hän kuuli ensimmäisen kerran aktivismista joutuessaan puolustamaan omia, ystäviensä ja kollegoidensa oikeuksia. Viimeisen viiden vuoden ajan Melike on toiminut SpoD-nimisessä järjestössä, jonka tehtävänä on taistella diskriminaatiota, homofobiaa ja transfobiaa vastaan Turkissa. Hän on järjestön

johtotehtävissä. ”En ikinä aio antaa periksi, tullen jatkamaan taisteluani, teen kaikkeni LG-BTQ+ -yhteisön puolesta.”

Kuvat: **Aleksandar Crnogorac**
Teksti ja tarinoiden suomennokset: **Dragana Cvetanović**